

MIĘDZY KODEM A WŁADZĄ - CZYLI NOWE POSTAWY POLITYCZNE POLAKÓW

Pola gry w obszarze polityki: pola partyjne i pole obywatelskie

W przestrzeni społecznej można wyróżnić obszar polityki, w którym istnieją następujące pola gry¹: pole parlamentarne, pole rządowe, pole prezydenckie i pole opozycji pozaparlamentarnej. W każdym z tych pól występują pozycje graczy dominujących i podporządkowanych, które są zajmowane przez przedstawicieli określonych partii politycznych, odpowiednio do wyników wyborów oraz w związku z ewentualnymi ustaleniami dotyczącymi powołania koalicji międzypartyjnych.

Po wyborach 25 października 2015 roku w trzech politycznych polach gry pozycję dominującą zajmuje Prawo i Sprawiedliwość (choć formalnie zawarte została koalicja partii prawicowych). W okresie czterech miesięcy rządów PiS wprowadził szybkie i radykalne zmiany porządku prawnego. W wyniku ostrego konfliktu pomiędzy partią rządzącą a opozycją otwarte zostało kolejne pole gry, które można określić polem władzy sądowniczej, w którym dominująca jest pozycja Trybunału Konstytucyjnego.

Z punktu widzenia opinii publicznej sytuacja ta jest postrzegana jako silna dominacja partii rządzącej połączona z faktyczną bezradnością opozycji. Można zatem powiedzieć, że mamy do czynienia z **asymetrią wpływów i pozycji graczy w sferze polityki**.

Już po kilku tygodniach rządów PiS okazało się, że sfera polityki nie jest izolowana od wpływów ze strony społeczeństwa obywatelskiego. Wyrazem takiego oddziaływania było powstanie ruchu społecznego pod nazwą Komitet Obrony Demokracji, który – poczynając od 12 grudnia 2015 roku organizuje wielotysięczne manifestacje uliczne, wymierzone przeciw rozwiązaniom legislacyjnym,

¹ Odwołuję się tu do teorii pola Pierre'a Bourdieu.

wprowadzanym przez partię rządzącą. W ten sposób w obszarze polityki powstało **obywatelskie pole gry**, którego charakter jest jakościowo odmienny istniejących już pól. Kryterium udziału gracza w grze w tym polu nie jest określony wynik wyborczy, lecz zdolność do organizowania zbiorowych zachowań obywateli. Objęcie pozycji dominującego gracza w tym polu nie zależy od spełnienia jakichś kryteriów formalnych, lecz od umiejętności zdobycia społecznego poparcia, czego wyrazem jest masowy udział obywateli w organizowanych manifestacjach.

Typy postaw politycznych w opinii publicznej

W styczniowym badaniu CBOS² pojawiły się dwa pytania: o poparcie dla KOD i dla władzy. Pozwala to na analizę reakcji opinii publicznej na nowe zjawisko społeczne, jakim jest KOD. Poparcie dla KOD zadeklarowało 46% badanych, zaś poparcie dla władzy – 42%. Wskaźnik poparcia dla formacji rządzącej jest zbliżony do pozostałych pomiarów:

- deklaracja głosowania na PiS - 39%;
- pozytywne oceny działalności rządu - 40%;
- zadowolenie z faktu, że na czele rządu stoi Beata Szydło – 41%.

Natomiast poziom poparcia dla KOD odbiega od porównywalnych danych – np. łączne poparcie dla PO i Nowoczesnej wynosi 35%. Można zatem przyjąć hipotezę, że zjawiska zachodzące w obywatelskim polu gry są postrzegane przez opinię publiczną odmiennie niż zjawiska dotyczące pól aktywności partii politycznych.

Odmiennosc ta może oznaczać, że obywatelskie pole gry jest postrzegane jako forma wywierania wpływu, konkurencyjna wobec dotychczas funkcjonujących pól gry w obszarze polityki. W praktyce życia politycznego prowadzi to do sytuacji, gdy wobec graczy pola obywatelskiego formułowane są oczekiwania, dotyczące reprezentowania przez nich określonych interesów i wartości artykułowanych przez opinię publiczną.

Dla pogłębionej analizy statystycznej konieczne jest zbudowanie dodatkowego narzędzia, które określam jako indeks nr 1, pozwalający na ujęcie opinii osób, które

² Badanie przeprowadzone w dniach 07-14 stycznia 2016 r. na 1063 osobowej reprezentatywnej próbie dorosłej ludności Polski. Dane uzyskane na podstawie umowy o współpracy pomiędzy CBOS a Collegium Civitas.

w badanych kwestiach wypowiedają się w sposób spójny i konsekwentny. Dzięki temu możemy tu mówić o postawach, czyli strukturach świadomości bardziej trwałych niż opinie czy nastroje.

Indeks nr 1

1. Zwolennicy KODU, przeciwnicy władzy	30,6%
2. Zwolennicy władzy, przeciwnicy KOD	22,7%
3. Nie mający zdania	9,2%
4. Zwolennicy władzy i KODU	12,1%
5. Pozostałe typy odpowiedzi	25,4%

Cechy społeczno-demograficzne reprezentantów postaw politycznych

Analiza cech społeczno-demograficznych nie wykazała wyraźnego zróżnicowania pomiędzy reprezentantami powyższych postaw. Można wskazać jedynie pojedyncze kategorie badanych, w których poparcie dla KOD jest wyższe niż średnie poparcie w próbie (31%):

- Mieszkańcy miast o wielkości do 19 999 mieszkańców – 42%;
- Mieszkańcy miast o wielkości do 500 000 mieszkańców – 46%
- Osoby z wyższym wykształceniem – 44%
- Osoby o dochodzie na osobę pow. 2000 zł – 51%.

W przypadku zwolenników władzy wyższe od średniej (23%) poparcie pojawiło się wśród osób w wieku 55-64 lata (27%) oraz wśród osób o dochodzie na osobę od 1400 do 1999 zł – 29%.

Nieco więcej można powiedzieć o rozkładzie postaw wobec władzy i KOD wśród grup społeczno-zawodowych. Wyższy od średniej odsetek zwolenników KOD występuje wśród: kadry kierowniczej i specjalistów z wyższym wykształceniem (44%); pracowników administracyjno-biurowych (36%); właścicieli firm, osób pracujących na własny rachunek (36%). **Grupy te bywają określane jako „klasa średnia”, ich łączny udział w próbie wynosi 22%, jest to więc liczebnie znacząca część społeczeństwa.**

Wyraźna przewaga zwolenników władzy nad zwolennikami KOD występuje jedynie wśród rolników indywidualnych (27% do 17%). Należy przy tym zaznaczyć, że udział rolników w próbie stanowi 5%.

Postawy polityczne a wartości

Istotne różnice pomiędzy kategoriami badanych, reprezentującymi odmienne postawy polityczne pojawiają się w sferze wartości.

Tabela 1. Postawy polityczne a systemy wartości

dane w proc.

Wartości	Postawy polityczne				
	Za KODEM przeciw władzy	Za władzą przeciw KOD	Władza + KOD	Postawy mieszane	Nie ma zdania
Większości ludzi można ufać	29	26	22	17	16
Zaufanie do UE	73	42	66	47	43
Zadowolenie z funkcjonowania demokracji	25	61	68	28	20
Przekonanie, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	25	38	34	33	18
Przekonanie, że ludzie tacy jak ja mają wpływ na sprawy kraju	41	55	54	30	23
Duże zainteresowanie polityką	28	32	13	6	2
Osoby o poglądach lewicowych	66	9	7	14	5
Osoby o poglądach centrowych	40	12	9	31	7
Osoby o poglądach prawicowych	18	44	20	16	3
Dobrowolna praca na rzecz swego środowiska	60	67	59	59	40
Pobył za granicą w minionym roku	43	27	32	29	29
Wyjazd z rodziną na wypoczynek w minionym roku	54	38	32	40	31

Zauważamy kilka różnic o charakterze fundamentalnym:

- 73% zwolenników KOD ufa UE, zaś w przypadku zwolenników władzy jest to 42%;
- 25% zwolenników KOD jest zadowolonych z funkcjonowania demokracji w Polsce, zaś w przypadku zwolenników władzy jest to 61%.
- 41% zwolenników KOD uważa, że ludzie tacy jak oni mają wpływ na sprawy kraju, natomiast wśród zwolenników władzy uważa tak 55%.

Pierwsza oś podziału, to stosunek do UE. Poziom zaufania do Unii jest wśród zwolenników KOD o 31 pkt. proc. wyższy niż wśród zwolenników władzy. Widać zatem wyraźnie, że przynależność Polski do UE jest wartością zajmującą wysoką pozycję w hierarchii wartości zwolenników KOD. Z kolei podejście zwolenników władzy można - bez obawy o zbytnie uproszczenie - nazwać eurosceptycznym. Wydaje się, że jest to różnica wzorów wartości o dużym ładunku tożsamościowym, odnosi się ona bowiem zarówno do niedawnej przeszłości (akcesja 2004 r.; stymulacja rozwoju gospodarczego przez fundusze unijne) oraz do najbliższej przyszłości (utrzymanie strefy Schengen, wejście do strefy euro, akceptacja polityki klimatycznej). Można w związku z tym przypuszczać, że polityka państwa wobec UE oraz polityka instytucji UE wobec Polski stanowić będzie jedną z osi konfliktu pomiędzy przedstawicielami analizowanych postaw.

Warto zwrócić uwagę, że wysoki poziom zaufania do UE wiąże się w przypadku zwolenników KOD z dość częstą praktyką wyjazdów za granicę (43%). Można w związku z tym mniemać, że zaufanie do UE nie jest deklaracją czysto ideową, lecz związaną z empirycznym kontaktem z innymi kulturami, cywilizacjami, stylami życia.

Rozpatrując rozbieżności pomiędzy postawami Polaków na poziomie wzorów wartości można sformułować hipotezę, że wskazane zróżnicowania wiążą się z obecnością w świadomości badanych dwóch, w znacznej mierze rozbieżnych wzorów wartości, które określam jako „**demokracja liberalna**” oraz „**demokracja etatystyczna**”. W tym pierwszym dominują wartości zbliżone do standardów cywilizacyjnych Europy Zachodniej, w tym drugim punktem odniesienia jest raczej polska tradycja konserwatywno-chrześcijańska.

Druga oś podziału pomiędzy analizowanymi typami postaw wiąże się z poczuciem podmiotowości, mierzonym poziomem zadowolenia z funkcjonowania demokracji oraz poczuciem wpływu na sprawy kraju. Jest to zatem różnica dotycząca zarówno wartości, jak też interesów. Zwolennicy władzy niemal 2,5 krotnie częściej wyrażają zadowolenie z aktualnej formuły funkcjonowania demokracji niż zwolennicy KOD. Wysokiemu poziomowi zadowolenia z funkcjonowania demokracji wśród zwolenników władzy towarzyszy dość wysokie poczucie wpływu na sprawy kraju – 55%. Natomiast w przypadku zwolenników KOD krytyczna ocena funkcjonowania

demokracji w Polsce łączy się z relatywnie niskim poczuciem wpływu na sprawy kraju – 41%.

Czynnikiem wzmacniającym zarysowany antagonizm jest stosunek badanych do ewentualności wprowadzenia rządów niedemokratycznych. Zauważamy, że 25% zwolenników KOD podziela przekonanie, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne, natomiast wśród zwolenników władzy pogląd ten ma 38% zwolenników. Prawidłowość ta potwierdza tezę o występowaniu pomiędzy analizowanymi postawami istotnych różnic w hierarchii uznawanych wartości.

Istotnym czynnikiem charakteryzującym reprezentantów obydwu postaw są ich poglądy polityczne. Kwestię tę warto zanalizować zarówno z perspektywy orientacji politycznych, jak też z punktu widzenia analizowanych postaw.

Wśród badanych deklarujących poglądy lewicowe 66% to zwolennicy KOD, wśród osób o poglądach centrowych zwolennicy KOD stanowią 40%. Silne rozwarstwienie poglądów występuje wśród osób deklarujących poglądy prawicowe: 44% to zwolennicy władzy, 18% to zwolennicy KOD, zaś 20% opowiada się za władzą i za KOD. Preferencje osób o poglądach prawicowych są o tyle istotne dla praktyki politycznej, że kategoria ta stanowi 49% osób badanych (lewica -18%, centrum – 31%).

Ujęcie poglądów politycznych zwolenników władzy i KOD prowadzi do uchwycenia kolejnej różnicy pomiędzy reprezentantami omawianych postaw. Otóż **zwolennicy KOD to zbiorowość o zdecydowanie pluralistycznym profilu politycznym**: poglądy lewicowe deklaruje 29%; centrowe 32% a prawicowe 20%. Natomiast **zwolennicy władzy mają jednolity profil polityczny** : poglądy lewicowe deklaruje 5%; centrowe 13% a prawicowe 68%.

Postawy polityczne a elektoraty partyjne

W celu pogłębionej analizy poglądów elektoratów partyjnych został zbudowany indeks nr 2, stwarzający możliwość porównania opinii osób o sprecyzowanych preferencjach partyjnych z poglądami osób, które zadeklarowały, że nie wzięłyby udziału w wyborach lub mimo takiej deklaracji, nie potrafiły wskazać

partii, na którą chciałyby oddać głos. Jak się okazało jest to zbiorowość stanowiąca ponad 1/3 badanej populacji.

Zakładam, że tego typu analiza porównawcza pozwoli odpowiedzieć na pytanie, czy mamy tu do czynienia z kategorią badanych o postawie apolitycznej, czy też osoby te w jakiejś formie odnoszą się do kwestii politycznych?

Indeks nr 2

Indeks przyjmuje następujące wartości:

1. Nie głosuje/nie ma zdania	35,9%
2. PiS	26,1%
3. Kukiz	8,3%
4. Nowoczesna	14,7%
5. PO	8,6%
6. Pozostałe partie	8,6%

Połączenie obydwu indeksów daje okazję do porównania w jaki sposób stosunek do dylematu: „władza czy KOD?” różnicuje elektoraty partyjne.

Tabela 2. Spójność postaw elektoratów partyjnych

dane w proc.

Postawy	PiS	Kukiz	Nowoczesna	PO	Pozostałe elektoraty	Nie głos.
Zwolennicy KOD/przeciwnicy władzy	2,5	11,5	82,6	65,3	37,5	23,2
Zwolennicy władzy/przeciwnicy KOD	53,3	35,5	0	2,2	19,5	13,0
Trudno powiedzieć	6,5	1,0	2,0	3,5	4,8	17,8
Władza + KOD	22,1	25,7	3,8	7,6	8,1	8,0
Pozostałe możliwości	15,5	23,1	11,3	21,3	30,1	38,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Zaskakująca jest relatywnie niska spójność postaw elektoratu PiS. W tej kategorii jedynie co drugi wyborca tej partii reprezentuje pryncypialne stanowisko –

opowiada się za władzą, przeciw KOD. Co piąty przyznaje się do opinii ambiwalentnej – popiera władzę i KOD. Ponad 20% wybiera różne inne warianty odpowiedzi. Wysoką spójność postaw prezentuje elektorat Nowoczesnej (82%), co wskazuje na tworzące się zręby tożsamości wśród wyborców tej partii. Elektorat PO prezentuje bardziej spójne postawy (65%), niż elektorat PiS. Trzeba pamiętać, że jest to w tej chwili zbiorowość trzykrotnie mniej liczna niż elektorat PiS.

Zauważamy, że w przypadku 36% badanych z kategorii „nie głosujących” można mówić o postawie w kwestii: władza, czy KOD? Taki rozkład opinii wskazuje, że brak wyraźnych preferencji partyjnych nie jest tożsamy z postawą apolityczną. Szczegółowa analiza poglądów osób niegłosujących pokazuje, na specyfikę sposobu myślenia tej kategorii badanych w stosunku do średniego rozkładu opinii w próbie.

- 27% jest zadowolona z funkcjonowania demokracji (śr. 39%);
- 71% uważa, że nie ma wpływu na sprawy kraju (śr. 56%);
- 13% ufa innym ludziom (śr. 23%);
- 49% udziela się społecznie (śr. 59%);
- 50% potrafi określić swoje poglądy w układzie lewica – prawica (śr. 72%).

Z powyższego zestawienia wynika, że osoby niegłosujące są mniej ufne wobec innych ludzi, bardziej krytycznie oceniają funkcjonowanie demokracji oraz mają zdecydowanie niższe poczucie podmiotowości, w porównaniu ze średnimi wskazaniami dla badanej populacji.

Konkluzje

1. Rozbieżności pomiędzy postawami Polaków na poziomie wzorów wartości wiążą się z obecnością w świadomości badanych dwóch, w znacznej mierze rozbieżnych wzorów wartości, które określam jako „**demokracja liberalna**” oraz „**demokracja etatystyczna**”. W tym pierwszym dominują wartości zbliżone do standardów cywilizacyjnych Europy Zachodniej, w tym drugim punktem odniesienia jest raczej polska tradycja konserwatywno-chrześcijańska.
2. Postawy zwolenników KOD i zwolenników władzy mają charakter antagonistyczny. Obszar dialogu i kooperacji pomiędzy tak zdefiniowanymi

pozycjami może obejmować raczej kwestie drugorzędne. Natomiast w sprawach o znaczeniu podstawowym konflikt pomiędzy grupami zajmującymi aktualnie te pozycje jest nieunikniony.

3. Główne osie konfliktu to: a) polityka państwa wobec UE oraz polityka instytucji UE wobec Polski; b) ocena funkcjonowania demokracji oraz poczucie wpływu na sprawę kraju.
4. Działania partii rządzącej oraz uwaga zwolenników władzy koncentrują się przede wszystkim na grach toczonych w ramach tradycyjnych pól przestrzeni politycznej: parlamentarnego, rządowego, prezydenckiego. Z kolei w działaniu KOD dominuje logika wspólnoty protestu ulicznego, co jest traktowane przez opinię publiczną jako wiarygodna alternatywa w stosunku do różnych form aktywności opozycyjnych partii politycznych.
5. Zwolennicy KOD to zbiorowość o zdecydowanie pluralistycznym profilu politycznym: poglądy lewicowe deklaruje 29%; centrowe 32% a prawicowe 20%. Natomiast zwolennicy władzy mają jednolity profil polityczny : poglądy lewicowe deklaruje 5%; centrowe 13% a prawicowe 68%.
6. Wyższy od średniej odsetek zwolenników KOD występuje wśród: kadry kierowniczej i specjalistów z wyższym wykształceniem (44%); pracowników administracyjno-biurowych (36%); właścicieli firm, osób pracujących na własny rachunek (36%). Grupy te bywają określane jako „klasa średnia”, ich łączny udział w próbie wynosi 22%, jest to więc liczebnie znacząca część społeczeństwa.
7. Elektorat PiS tylko w połowie reprezentuje stanowisko zgodne z linią polityczną partii. Co piąty potencjalny wyborca PiS przyznaje się do opinii ambiwalentnej – popiera władzę i KOD. Ponad 20% wybiera różne inne warianty odpowiedzi.
8. W środowisku osób niegłoszących mniej więcej 1/3 to osoby zorientowane w kwestiach publicznych, ale zdystansowane wobec partii politycznych i agresywnej formuły dyskursu publicznego. Należy mieć na uwadze, że z perspektywy frekwencji wyborczej - a nie deklaracji sondażowych - kategoria ta stanowi ok. 40-45% dorosłych obywateli.